Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (трети състав)

12 септември 2013 година*

„Римска конвенция за приложимото право към договорните задължения — Трудов договор — Член 6, параграф 2 — Приложимо право при липса на избор — Право на страната, в която работникът или служителят „извършва обичайно своята работа“ — Договор, който е в по-тясна връзка с друга държава членка“

По дело C-64/12

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание Първи протокол от 19 декември 1988 година за тълкуването от Съда на Европейските общности на Конвенцията за приложимото право към договорните задължения, от Hoge Raad der Nederlanden (Нидерландия) с акт от 3 февруари 2012 г., постъпил в Съда на 8 февруари 2012 г., в рамките на производство по дело

Anton Schlecker, действащ под търговското наименование „Firma Anton Schlecker“,

срещу

Melitta Josefa Boedeker,

СЪДЪТ (трети състав),

състоящ се от: г-н M. Ilešič, председател на състав, г-н E. Jarašiūnas, г-н A. Ó Caoimh, г-жа C. Toader (докладчик) и г-н C. G. Fernlund, съдии,

генерален адвокат: г-н N. Wahl,

секретар: г-н A. Calot Escobar,

предвид изложеното в писмената фаза на производството,

като има предвид становищата, представени:

— за г-жа M. J. Boedeker, от R. de Lange, advocaat,

— за нидерландското правителство, от г-жа C. Wissels, в качеството на представител,

— за австрийското правителство, от г-н A. Posch, в качеството на представител,

— за Европейската комисия, от г-н M. Wilderspin и г-н R. Troosters, в качеството на представители,

* Език на производството: нидерландски.

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 16 април 2013 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на член 6, параграф 2 от Конвенцията за приложимото право към договорните задължения, открита за подписване в Рим на 19 юни 1980 година (ОВ L 266, стр. 1 [публикувана на български език в ОВ L 347, 2007 г., стр. 1], наричана по-нататък „Римската конвенция“).

2 Запитването е отправено в рамките на спор между A. Schlecker, действащ под търговското наименование „Firma Anton Schlecker“ (наричано по-нататък „Schlecker“) — дружество, установено в Ehingen (Германия), и г-жа Boedeker, с местоживеене в Mülheim an der Ruhr (Германия), работеща в Нидерландия, по повод на едностранната промяна на мястото на работа от работодателя и в този контекст — по повод на приложимото право към трудовия договор.

Правна уредба

Римската конвенция

3 Член 3, параграф 1 от Римската конвенция гласи:

„Договорът се урежда от избраното от страните право. Изборът трябва да бъде изричен или да следва ясно от разпоредбите на договора или от обстоятелствата на случая. Чрез избора страните могат да изберат приложимо право за целия или за част от договора“.

4 Член 6 от тази конвенция, озаглавен „Индивидуални трудови договори“, предвижда:

„1. Независимо от разпоредбите в член 3, в трудов договор направеният от страните избор на право не може да има за резултат лишаването на работника или служителя от защитата, която му осигуряват повелителните норми на правото, което би било приложимо, при липса на избор, по силата на параграф 2 от настоящия член.

2. Независимо от разпоредбите на член 4, трудовият договор, при липса на избор в съответствие с член 3, се урежда:

а) от правото на държавата, в която работникът или служителят, в изпълнение на договора, обичайно осъществява своята работа, дори ако е временно нает в друга държава, или

б) ако работникът или служителят не извършва обичайно своята работа в една и съща държава, от правото на държавата, в която се намира мястото на дейност на работодателя, който го е нает,

освен ако от обстоятелствата като цяло е видно, че трудовият договор е в по-тясна връзка с друга държава, в който случай договорът се урежда от правото на тази държава“.

Регламент (ЕО) № 593/2008

5 Регламент (ЕО) № 593/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 17 юни 2008 година относно приложимото право към договорни задължения (Рим I) (ОВ L 177, стр. 6, поправка в ОВ L 309, 24.11.2009 г., стр. 87, наричан по-нататък „Регламент Рим I“) заменя Римската конвенция. Той се прилага за договори, сключени след 17 декември 2009 г.

6 Член 8, параграф 4 от Регламент Рим I, озаглавен „Индивидуални трудови договори“, гласи:

„Когато от обстоятелствата е видно, че като цяло договорът е по-тясно свързан с държава, различна от посочената в параграф 2 или 3, се прилага правото на тази друга държава“.

Спорът по главното производство и преюдициалните въпроси

7 Г-жа Boedeker е наета на работа от Schlecker, германско предприятие, разполагащо с множество клонове в различни държави членки и действащо в областта на дрогерийните продукти. След като работи в Германия от 1 декември 1979 г. до 1 януари 1994 г., г-жа Boedeker сключва нов трудов договор, по силата на който е назначена като управител на Schlecker в Нидерландия. В това качество тя упражнява функциите на директор на Schlecker в тази държава членка за около 300 клона и около 1 250 работници.

8 С писмо от 19 юни 2006 г. Schlecker по-специално уведомява г-жа Boedeker, че считано от 30 юни 2006 г., нейната длъжност на управител за Нидерландия ще бъде премахната, и ѝ предлага, в рамките на същите договорни условия, да изпълнява функциите на началник на отдела за ревизия („Bereichsleiterin Revision“) в Дортмунд (Германия), считано от 1 юли 2006 г.

9 Г-жа Boedeker подава административна жалба срещу решението на работодателя за едностранна промяна на мястото ѝ на работа, но се представя в Дортмунд на 3 юли 2006 г., за да заеме тази нова длъжност. По-късно, на 5 юли 2006 г., тя обявява, че е в отпуск по болест. От 16 август 2006 г. тя получава обезщетения от германската здравноосигурителна каса.

10 В този контекст г-жа Boedeker започва различни съдебни производства в Нидерландия. В рамките на едно от тях тя сезира по-специално Kantonrechter te Tiel, от една страна, с цел тази юрисдикция да констатира, че нидерландското право е приложимо към нейното трудово правоотношение, и от друга страна, да прекрати втория трудов договор и да ѝ присъди обезщетение. С неокончателното си решение по същество, потвърдено впоследствие от въззивния съд, Kantonrechter te Tiel прекратява трудовия договор, считано от 15 декември 2007 г., и признава на г-жа Boedeker правото на брутно обезщетение в размер на 557 651,52 EUR. Това решение обаче можело да има окончателен характер само при условие че нидерландското право бъде признато за приложимо към трудовия договор. В това отношение с друго решение Kantonrechter te Tiel обявява нидерландското право за приложимо.

11 Сезиран с подадена от Schlecker въззивна жалба, Gerechtshof te Arnhem потвърждава това решение относно определянето на приложимото към договора право, като приема, че страните не биха могли мълчаливо да изберат германското право. Той приема по-специално, че по силата на член 6, параграф 2, буква а) от Римската конвенция трудовият договор е уреден от нидерландското право — законът на държавата, в която работникът или служителят обичайно осъществява своята работа. Така тази юрисдикция приема, че различните изтъкнати от Schlecker доводи относно по-специално включването в схеми за пенсионно осигуряване, осигуряване при болест и инвалидност не позволяват да се заключи, че трудовият договор е в по-тясна връзка с Германия, поради което германското право не може да се приложи.

12 Schlecker подава касационна жалба пред Hoge Raad der Nederlanden срещу това решение на Gerechtshof te Arnhem за определяне на приложимото право.

13 В това отношение г-жа Boedeker иска нидерландското право да бъде приложено към подписания между страните договор, както и да се осъди Schlecker да я назначи повторно в качеството на „отговорник за Нидерландия“. За сметка на това Schlecker поддържа, че германският закон е приложим, тъй като от всички обстоятелства е видна по-тясна връзка с Германия.

14 Както става ясно от акта за преюдициално запитване, Hoge Raad der Nederlanden отбелязва, че в настоящия случай нидерландското право предоставя на работничката по-голяма закрила от германското право срещу извършената от работодателя промяна на работното място. Така тази юрисдикция има съмнения относно тълкуването, което следва да се даде на последната част на изречението на член 6, параграф 2 от Римската конвенция, която позволява да не се приложи правото, посочено от изрично предвидените в член 6, параграф 2, букви а) и б) от тази конвенция критерии за привързване, ако от обстоятелствата като цяло е видно, че трудовият договор е в по-тясна връзка с друга държава.

15 При тези обстоятелства Hoge Raad der Nederlanden решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

„1) Следва ли разпоредбите на член 6, параграф 2 [от Римската] конвенция за приложимото право към договорните задължения да се тълкуват в смисъл, че ако работник или служител извършва своята работа, предмет на трудов договор, не само обичайно, но и трайно и непрекъснато в една и съща държава, трябва да се прилага във всички случаи правото на тази държава, дори и всички останали обстоятелства да сочат, че трудовият договор е в тясна връзка с друга държава?

2) Изисква ли утвърдителният отговор на първия въпрос при сключването на трудовия договор или най-малкото при започване на работа работодателят и работникът или служителят да са имали намерение или поне да са били наясно, че работата ще се извършва трайно и непрекъснато в една и съща държава?“.

По преюдициалните въпроси

16 В самото начало следва да се уточни, че в съответствие с член 1 от Първи протокол от 19 декември 1988 г. за тълкуването от Съда на Европейските общности на Конвенцията за приложимото право към договорните задължения, открита за подписване в Рим на 19 юни 1980 година (ОВ C 27, стр. 47; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 10, стр. 170), влязъл в сила на 1 август 2004 г., Съдът е компетентен да се произнесе по настоящото преюдициално запитване. Освен това по силата на член 2, буква а) от този протокол Hoge Raad der Nederlanden може да поиска от Съда да се произнесе по преюдициален въпрос, повдигнат по висящо пред него дело и отнасящ се до тълкуване на разпоредбите на Римската конвенция.

17 С първия си въпрос запитващата юрисдикция иска по същество да се установи дали член 6, параграф 2 от Римската конвенция трябва да се тълкува в смисъл, че дори в хипотезата, при която работник или служител осъществява работата, предмет на трудовия договор, не само обичайно, но и трайно и непрекъснато в една и съща държава, националният съд може да не вземе предвид, в изпълнение на последната част на изречението на тази разпоредба, приложимото в тази държава право, ако от обстоятелствата като цяло е видно, че посоченият договор е в по-тясна връзка с друга държава.

18 Така Съдът е приканен да тълкува критерия за привързване към страната на обичайното осъществяване на работата по смисъла на член 6, параграф 2, буква а) от Римската конвенция с оглед на предоставената с последната част на изречението на този параграф 2 възможност да се приложи към трудовия договор законът на държавата, с която този договор е в по-тясна връзка.

19 В това отношение г-жа Boedeker, австрийското правителство и Европейската комисия считат, че съдът, който трябва да се произнесе по конкретен случай, трябва при определянето на приложимия закон да извърши преценка като цяло на различните факти и доказателства по делото и че продължителността от време, през която действително работникът е осъществявал обичайно своята работа, би могла да бъде определяща в рамките на тази преценка. Така, ако е установено, че работата е била извършена основно в едно-единствено място през продължителен период от време, тази констатация ще бъде от решаващо значение за определянето на приложимия закон.

20 По-конкретно на основание член 6, параграф 2, буква а) от Римската конвенция г-жа Boedeker иска в делото по главното производство към едностранната промяна на мястото на работа от работодателя да се приложи предоставящото по-голяма закрила нидерландско право. В това отношение тя изтъква по-специално, че предвидената в последната част на изречението на този параграф 2 дерогация трябва да се тълкува стриктно и да бъде приложена, като се държи сметка на принципа за защита на работника или служителя, на който се основава тази разпоредба, за да се гарантира прилагането на по-благоприятното материално право.

21 Обратно, нидерландското правителство изтъква, че ако договорът е в по-тясна връзка не с държавата, в която се извършва работата, а с друга държава, следва да се приложи правото на тази втора държава, като в делото по главното производство това е германският закон. Всъщност, да се приеме, че към подобен договор се прилага критерият за привързване, предвиден в член 6, параграф 2, буква а) от Римската конвенция, дори когато от обстоятелствата като цяло е видно, че е приложима друга правна система, би довело до обезсмисляне на дерогацията, предвидена в последната част на изречението на посочения член 6, параграф 2. Така това правителство поддържа, че при прилагането на дерогационната клауза следва да се отчитат всички правни и фактически обстоятелства в конкретния случай, като същевременно се признае важното значение на приложимото право на социално осигуряване.

22 В самото начало следва да се напомни, че член 6 от Римската конвенция предвижда специални стълкновителни норми за индивидуалните трудови договори, които дерогират общите правила по членове 3 и 4 от тази конвенция, уреждащи съответно свободата на избор на приложимо право и критериите за определяне на това право при липса на избор (вж. в този смисъл Решение от 15 март 2011 г. по дело Koelzsch, C-29/10, Сборник, стр. I-1595, точка 34 и Решение от 15 декември 2011 г. по дело Voogsgeerd, C-384/10, Сборник, стр. I-13275, точка 24).

23 Безспорно член 6, параграф 1 от тази конвенция предвижда, че направеният от страните избор на приложимо право за трудовия договор не може да има за резултат лишаването на работника или служителя от гаранциите, предоставени от повелителните норми на правото, което би било приложимо към договора при липса на избор.

24 При все това член 6, параграф 2 от Римската конвенция предвижда от своя страна конкретни критерии за привързване, които при липса на избор на страните дават възможност да се определи lex contractus (Решение по дело Voogsgeerd, посочено по-горе, точка 25).

25 Тези критерии са, на първо място, този на държавата, в която работникът или служителят „обичайно осъществява своята работа“, закрепен в член 6, параграф 2, буква а) от Римската конвенция, и при условията на евентуалност, ако липсва такова място, критерий е „мястото на дейност на работодателя, който го е нает“, предвиден в член 6, параграф 2, буква б) от тази конвенция (Решение по дело Voogsgeerd, посочено по-горе, точка 26).

26 Освен това съгласно последната част на изречението на посочения параграф 2 тези два критерия за привързване не са приложими, когато от обстоятелствата като цяло е видно, че трудовият договор е в по-тясна връзка с друга държава, в който случай договорът се урежда от правото на тази държава (Решение по дело Voogsgeerd, посочено по-горе, точка 27).

27 В делото по главното производство, както е видно от акта за преюдициално запитване, страните по договора не са направили изричен избор за прилагането на определен закон. Освен това между страните по главното производство е установено, че в рамките на изпълнението на своя втори трудов договор със Schlecker, сключен на 30 ноември 1994 г., г-жа Boedeker е осъществявала обичайно своята работа в Нидерландия през повече от единадесет години без прекъсване.

28 При все това запитващата юрисдикция счита, че всички останали обстоятелства на привързване на договора сочат по-тясна връзка с Германия. Вследствие на това тя иска да се установи дали разпоредбите на член 6, параграф 2, буква а) от Римската конвенция трябва да бъдат тълкувани широко спрямо последната част на изречението на посочения член 6, параграф 2.

29 Всъщност, както става ясно от акта за преюдициално запитване, германското право би могло да се приложи, тъй като обстоятелствата като цяло сочат по-тясна връзка с Германия, тоест фактът, че работодателят е юридическо лице по германското право, че възнаграждението се е предоставяло в германски марки (преди въвеждането на еврото), че застраховката за пенсионно осигуряване е сключена с германски застраховател, че г-жа Boedeker е запазила своето местожителство в Германия, където тя плащала своите социалноосигурителни вноски, че в трудовия договор е направено позоваване на обвързващите разпоредби на германското право и че работодателят е възстановявал пътните разноски на г-жа Boedeker от Германия до Нидерландия.

30 Следователно в конкретния случай трябва да се установи дали предвиденият в член 6, параграф 2, буква а) от Римската конвенция критерий може да не се приложи единствено когато той няма реална стойност на привръзка или също когато съдът установи, че трудовият договор има по-тясна връзка с друга държава.

31 В това отношение следва да се напомни, че анализирайки отношението между правилата по член 6, параграф 2, букви а) и б) от Римската конвенция, Съдът е постановил, че критерият за държавата, в която работникът или служителят „обичайно осъществява своята работа“, предвиден в член 6, параграф 2, буква а) от тази конвенция, трябва да се тълкува широко, докато критерият за „мястото на дейност на работодателя, който го е нает“, предвиден в параграф 2, буква б) от същия член, трябва да се прилага само когато сезираният съд не може да определи държавата, където обичайно се извършва работата (вж. Решение по дело Koelzsch, посочено по-горе, точка 43 и Решение по дело Voogsgeerd, посочено по-горе, точка 35).

32 Така за целите на определянето на приложимото право трябва да се прилага с предимство критерият за привързване на разглеждания трудов договор към мястото, в което работникът обичайно осъществява работата си, и неговото прилагане изключва прилагането на субсидиарния критерий за мястото на дейност на работодателя, който е нает работника или служителя (вж. в този смисъл Решение по дело Koelzsch, посочено по-горе, точка 43 и Решение по дело Voogsgeerd, посочено по-горе, точки 32, 35 и 39).

33 Всъщност различно тълкуване би било в разрез с целта на член 6 от Римската конвенция, а именно да се осигури подходяща защита на работниците и служителите. Както става ясно от Доклада на г-н Giuliano и г-н Lagarde относно Конвенцията за приложимото право към договорните задължения (ОВ C 282, 1980 г., стр. 1), този член е създаден, за да осигури по-подходяща правна уредба по въпроси, по които интересите на договарящите страни не съвпадат, и [по този начин] да гарантира подходяща защита на страната, която от социално-икономическа гледна точка трябва да се счита като по-слабата страна в договорното правоотношение (вж. Решение по дело Koelzsch, посочено по-горе, точки 40 и 42, както и Решение по дело Voogsgeerd, посочено по-горе, точка 35).

34 Доколкото целта на член 6 от Римската конвенция е гарантиране на подходяща защита на работника или служителя, тази разпоредба трябва да е гаранция за приложимостта към трудовия договор на правото на държавата, с която този договор е в по-тясна връзка. Това тълкуване обаче не трябва непременно да води, както посочва генералният адвокат в точка 36 от своето заключение, до прилагането във всички случаи на най-благоприятния закон за работника или служителя.

35 Както е видно от буквата и целта на член 6 от Римската конвенция, съдът трябва най-напред да пристъпи към определяне на приложимия закон въз основа на посочените в параграф 2, съответно буква а) и буква б) от този член конкретни критерии за привързване, които отговарят на общото изискване за предвидимост на правото и следователно за правна сигурност в договорните правоотношения (вж. по аналогия Решение от 6 октомври 2009 г. по дело ICF, C-133/08, Сборник, стр. I-9687, точка 62).

36 При все това, както подчертава генералният адвокат в точка 51 от своето заключение, когато от всички обстоятелства става ясно, че трудовият договор е в по-тясна връзка с друга държава, националният съд следва да не приложи посочените в член 6, параграф 2, букви а) б) от Римската конвенция критерии за привързване, а закона на тази друга държава.

37 Всъщност от практиката на Съда следва, че запитващата юрисдикция може да вземе предвид други обстоятелства на трудовото правоотношение, когато става ясно, че тези обстоятелства, свързани с единия или другия от двата закрепени в член 6, параграф 2 от Римската конвенция критерия за привързване, налагат извода, че договорът е в по-тясна връзка с друга държава, различна от тази, към която отвежда прилагането на член 6, параграф 2, съответно буква а) и буква б) от тази конвенция (вж. в този смисъл Решение по дело Voogsgeerd, посочено по-горе, точка 51).

38 Това тълкуване е съвместимо и с текста на новата разпоредба относно стълкновителните норми за трудовите договори, въведена с Регламент Рим I, който обаче не е приложим ratione temporis към делото по главното производство. Всъщност според член 8, параграф 4 от този регламент, когато от обстоятелствата е видно, че като цяло договорът е по-тясно свързан с държава, различна от посочената в параграф 2 или параграф 3 от този член, се прилага правото на тази друга държава (вж. по аналогия Решение по дело Koelzsch, посочено по-горе, точка 46).

39 От гореизложеното следва, че запитващата юрисдикция има задачата да определи приложимото към договора право въз основа на определените в първата част на изречението на член 6, параграф 2 от Римската конвенция критерии за привързване, и по-специално на критерия за обичайното място на осъществяване на работата, посочен в този параграф 2, буква а). При все това по силата на последната част на изречението на същия този параграф, когато договор е в по-тясна връзка с държава, различна от тази на обичайното осъществяване на работата, следва да не се приложи правото на държавата на осъществяването на работата, а правото на тази друга държава.

40 За тази цел запитващата юрисдикция трябва да вземе предвид всички характеризиращи трудовото правоотношение обстоятелства и да прецени това или тези, които тя счита за най-важни. Както Комисията извежда на преден план и според посоченото от генералния адвокат в точка 66 от заключението му, съдът, който трябва да се произнесе по конкретен случай, не може обаче автоматично да направи извода, че правилото по член 6, параграф 2, буква а) от Римската конвенция трябва да не се взема предвид единствено поради факта че по-голямата част от останалите релевантни обстоятелства, освен действителното място на работа, сочат друга държава.

41 За сметка на това сред тези значими обстоятелства за привързване следва да се вземат предвид по-специално държавата, в която наетото лице плаща данъците и таксите, свързани с приходите от дейността му, както и държавата, в която то се осигурява социално и в различните схеми за пенсионно, здравно осигуряване и осигуряване за инвалидност. Впрочем националната юрисдикция трябва също да вземе предвид всички обстоятелства по делото, като по-конкретно рамката за определянето на заплатата и другите условия на труд.

42 От гореизложеното следва, че член 6, параграф 2 от Римската конвенция трябва да се тълкува в смисъл, че дори в хипотезата, при която работник или служител осъществява работата, предмет на трудовия договор, обичайно, трайно и непрекъснато в една и съща държава, националният съд може да не вземе предвид, в изпълнение на последната част на изречението на тази разпоредба, приложимото в тази държава право, ако от обстоятелствата като цяло е видно, че посоченият договор е в по-тясна връзка с друга държава.

43 При тези обстоятелства не следва да се отговаря на втория преюдициален въпрос.

44 С оглед на всички тези съображения на първия въпрос следва да се отговори, че член 6, параграф 2 от Римската конвенция трябва да се тълкува в смисъл, че дори в хипотезата, при която работник или служител осъществява работата, предмет на трудовия договор, обичайно, трайно и непрекъснато в една и съща държава, националният съд може да не вземе предвид, в приложение на последната част на изречението на тази разпоредба, правото на държавата на обичайното осъществяване на работата, ако от обстоятелствата като цяло е видно, че посоченият договор е в по-тясна връзка с друга държава.

По съдебните разноски

45 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (трети състав) реши:

Член 6, параграф 2 от Конвенцията за приложимото право към договорните задължения, открита за подписване в Рим на 19 юни 1980 г., трябва да се тълкува в смисъл, че дори в хипотезата, при която работник или служител осъществява работата, предмет на трудовия договор, обичайно, трайно и непрекъснато в една и съща държава, националният съд може да не вземе предвид, в приложение на последната част на изречението на тази разпоредба, правото на държавата на обичайното осъществяване на работата, ако от обстоятелствата като цяло е видно, че посоченият договор е в по-тясна връзка с друга държава.

Подписи